

Галина Сотська

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ

Акмеологічний підхід у педагогічній освіті України

Вступ

У сучасному глобалізованому суспільстві зростає значення педагогічної освіти як важливого чинника формування високорозвинутої, моральної людської особистості, яка здатна не тільки користуватися наявною інформацією, а й породжувати нові знання, бути унікальним джерелом творчості та продуктивної суспільної діяльності. Сьогодні кардинально змінюється розуміння сутності педагогічної освіти: на зміну вузького його розуміння як підготовки вчителів різних ступенів приходять, на глибоке переконання академіка І. Зязюна, усвідомлення значення педагогічного компонента будь-якого професійного освіти, оскільки переважно й інженер, і менеджер, і вчений, і політик, і працівник соціальної сфери, і будь-який фахівець в майбутньому - керівник колективу, учасник інтенсивних людських комунікацій, де йому буде необхідна не тільки педагогічна грамотність, а й педагогічна компетентність в питаннях впливу на свідомість і поведінку оточуючих¹. Це зумовлює нові вимоги до педагога як активної особистості й фахівця, який здатен до вільного самовизначення, творчої самореалізації та свідомого удосконалення себе в професійній діяльності. У зв'язку з цим виникає потреба врахування акмеологічного підходу в педагогічній освіті як підґрунтя для досягнення фахівцем вершин його творчості, професіоналізму, компетентності з урахуванням особистісно-ціннісних позицій з проєкцією на постійний розвиток упродовж всього життя.

Зважаючи на потенціал педагогічної освіти продукувати педагогів нового типу, конкурентоспроможних на європейському і світових ринках

---

¹ Зязюн І.А. Неперервна освіта як основа соціального поступу: зб. наук. пр.: у 2-х ч./ [за ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало]. – Київ 2001, Ч. 1., с. 15-23.

праці, у зв'язку зі змінами реалії професійної діяльності вчителя й викладача, яким доводиться нині працювати з різними категоріями учнів і студентів, дорослих, варто розкрити значення акмеологічного підходу в педагогічній освіті, що і є метою статті.

Ключові положення акмеологічного підходу в педагогічній освіті України

Акмеологічний підхід у педагогічній освіті варто обґрунтувати на основі акмеології (грец. акр.є означає асте - вершина, пік, logos - наука) - міждисциплінарної науки, яка виникла на межі природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін і вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її професійної зрілості (за С. Гончаренком).

Поняття «акмеологія» увів у науковий обіг М. Рибников. Подальшого інтенсивного розвитку акмеологія дістала, коли Б. Ананьєв відновив та розвинув її принципи, обґрунтовуючи сутність педагогічної акмеології як закономірності вищих досягнень у цілісному професійному і особистісному розвитку фахівців на кожному її віковому етапі у процесі неперервної освіти². Об'єктом акмеології є професіоналізм педагогічної, інженерної, медичної, військової, спортивної та іншої діяльності людей. Предмет акмеології - об'єктивні (якість одержаного виховання і освіти) і суб'єктивні (талант, здібності людини) фактори, які сприяють досягненню вершин професіоналізму, а також закономірності в організації навчання спеціалістів. Акмеологія досліджує проблеми суперечностей між зростаючим об'ємом інформації, з одного боку, і часом, необхідним для оволодіння нею, - з другого.

Актуалізація акмеології, за слушним твердженням В. Федоришина, «означає заміну парадигми у розвитку цілого ряду наук і наукового світобачення та соціальної практики, адже здійснюється перехід і розгляду людини як похідної суспільних явищ й її розуміння як суб'єкта, особистості, що може вирішувати особистісні та суспільно вагомі проблеми³.

Акмеологія у педагогічній освіті вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку особистості на ступені її професійної зрілості та є, за слушним твердженням С. Гончаренка, - методологічним інструмента-

---

² Ананьєв Б.Г. Людина як предмет пізнання / Б.Г. Ананьєв. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.

³ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Вид. друге, доп. й вип. / Семен Устимович Гончаренко. – Рівне: Волинські береги, 2011. – 552 с.

рієм, який допомагає організувати умови для оптимального досягнення фахівця ступенів професіоналізму у сферах педагогічної діяльності, для прояву ними своїх соціально значущих і творчих якостей⁴.

Грунтуючись на аналізі наукової літератури, акмеологічний підхід є базовою методологічною основою, що зумовлює комплексне дослідження й відновлення цілісності особистості педагога, що проходить шабел зрілості, коли його індивідуальні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності, в усіх взаємозв'язках, для того щоб сприяти його досягненню вищих рівнів, на які може піднятися кожен (за А. Деркач).

Основними пріоритетними ознаками акмеологічного підходу в педагогічній освіті є: орієнтація на «акме» - вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності людини; всебічний розвиток свідомості й діяльності груп (товариств); переконаність у можливості масового вдосконалення; оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, виражений у антропоогічному акмеїзмі, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами, а також групами і товариствами⁵.

Провідною ідеєю акмеологічного підходу в педагогічній освіті є забезпечення акмеологічного розвитку педагога, суб'єктними ознаками якого є: ініціатива, самостійне цілепокладання, планування, передбачення; інтенсивна включеність у діяльність; прагнення до саморегуляції (самоконтролю, самокорекції, самокомпенсації), постійна орієнтація особистості на саморозвиток і самооновлення; прагнення до самореалізації і творчого творення; інтеграція свого професійного шляху, структурування і впорядкування свого професійного досвіду і досвіду інших⁶.

Акмеологічний розвиток педагога зумовлює його рух до професіоналізму, останній, на переконання науковців, характеризує властивості людини, яка досягла вершин професійної зрілості та виступає головною умовою суб'єктної реалізації індивіда, як можливість втілити свої соціальні потенції, як міра самовизначення людини.

---

⁴ Федоришин В.І. Акмеологічний розвиток майбутнього вчителя музики в творчому навчальному колективі: теорія та практика: монографія / Василь Ілліч Федоришин. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 410 с.

⁵ Вітвицька С.С. Акмеологічний підхід до педагогічної підготовки магістрів освіти // Інтелектуальна та творча обдарованість: спільне та відмінне: матеріали круглого столу 23 січня 2012 р. м. Київ. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2012. – С. 114-119.

⁶ Акмеологічна концепція професійного розвитку педагога // Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Видво ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 5-10; 11-57.

Спираючись на наукові ідеї і розробки О. Бодальова⁷, Н. Кузьміної⁸, А. Маркової⁹ та інших, структурою професіоналізму педагога є органічне поєднання професіоналізму особистості і професіоналізму діяльності, як дві сторони одного й того ж явища, категорії, що відображають діалектичну єдність їх властивостей.

Професіоналізм особистості педагога є якісною характеристикою, ознаками якої є високий рівень професійно-важливих і особистісно-ділових якостей, які забезпечують ефективність педагогічної діяльності та виступають внутрішнім регулятором саморозвитку і самовдосконалення. Професіоналізм діяльності педагога - відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, володіння сучасними інноваційними алгоритмами й способами вирішення професійних задач, що дозволяє здійснювати педагогічну діяльність з високою продуктивністю.

Діалогічний зв'язок професіоналізму педагога та професіональному діяльності є підґрунтям розвитку акмепрофесіонала, який володіє інноваційним мисленням, що характеризується накопиченням нового знання у вигляді інновацій, під якими варто розуміти об'єктивне нове, що утворюється у процесі синтезу знань з різних сфер буття; усвідомлює значущість особистісного сенсу діяльності, Я-концепції, необхідність самовизначення і самореалізація у професійній сфері, що зумовлено переходом від прагматично-технологічної орієнтації сучасного суспільства до людиномірних орієнтирів його розвитку; професійно мобільний, тобто володіє здатністю гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї діяльності, знаходити відповіді і реалізовувати себе в умовах динамічності соціального життя, відчувати себе соціально-компетентною особистістю; здатний до саморозвитку і самовдосконалення упродовж життя.

Водночас з поняттям професіоналізму педагога науковці розглядають творчість як «фундамент самовдосконалення професіоналізму суб'єкта діяльності. Творчість - головний спосіб формування професіоналізму, майстерності і є їх основним критерієм. Творчість - найважливіший спосіб сходження людини до індивідуальності, реалізації їх творчого потенціалу¹⁰,

⁷ Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения. – М.: Флинта-наука, 1998. – С. 44.

⁸ Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста: монография / Н.В. Кузьмина, С.Д. Пожарский, Л.Е. Паутова. – Санкт-Петербург-Коломна-Рязань, 2008. – 376 с.

⁹ Маркова А.К. Психология профессионализма / Маркова А.К. – М.: Знание, 1996. – 312 с.

¹⁰ Данилова Г.С. Творчість як феномен акмеологічного самовдосконалення професіоналізму викладача ВНЗ / Галина Степанівна Данилова // Проблеми освіти: наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 63. – Ч. 1. – С. 82-90.

останній визначається як об'єктивними можливостями, так і внутрішньо особистісними чинниками, серед яких провідну роль відіграє особисте ставлення особистості до творчої діяльності, здатність активно мислити, творити, діяти, прагнення досягти запроєктованих результатів.

У педагогічній освіті акмеологічний підхід забезпечує підґрунтя професійного саморозвитку й самореалізацію педагога. Професійний саморозвиток педагога охоплює всі сфери особистості; мотиви (потреби) й інтелектуальну, і емоційну, і вольову. Найголовніше - процес саморозвитку базується і піднімає на новий рівень функціонування, тобто інтенсифікує процеси «самості»: самопізнання, творче самовизначення, самоврядування, самоорганізацію, творчу самореалізацію, самовдосконалення педагогів.

Процес самореалізації пов'язаний з професійної (педагогічної) самосвідомістю (Я-концепція) педагога як усвідомлення й оцінка особистістю своїх дій та їхніх результатів, думок, почуттів, моральних стереотипів й інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, ідентифікація з професією, співвіднесення себе з професійним еталоном, цілісна самооцінка себе у життєдіяльності. Самосвідомість надає можливість педагогові критично ставитися до власної свідомості, виокремлювати внутрішнє від зовнішнього, аналізувати його і зіставляти з зовнішнім, тобто вивчати акт власної свідомості. Разом з тим у самосвідомості педагога відбувається усвідомлення самого себе не як абсолютно відокремленого від цього світу, а у його різноманітному відношенні з ним. Самосвідомість є не монологом свідомості з самим собою - це діалог особистості з власним досвідом.

Реалізація акмеологічного підходу в педагогічній освіті допомагає розробити технології, які характеризуються індивідуальною спрямованістю та забезпечують особистісно-професійний розвиток педагога, що дозволяє розкрити його внутрішній потенціал, розвиток якостей, які сприяють досягненню високого рівня особистісного зростання, педагогічного професіоналізму. Науковці їх визначають як акмеологічні технології як сукупність засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвитку властивостей і якостей, що сприяють досягненню високого рівня особистісно-професійного розвитку й професіоналізму¹¹.

На підтвердження цієї думки слушним є твердження О. Дубасенюк про те, що «головним методом акмеологічних технологій є акмеологіч-

---

¹¹ Данилова Г.С. Вершини професіоналізму педагога як акмеологічний синтез тріади його компонентів // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Рівне, 2007. – Т. 3. – С. 57-62.

ний вплив на особистість, який здійснюється завдяки спеціальним тренінгам, рольовим та діловим іграм, індивідуальній роботі із саморозвитку, акмеологічного консультування тощо»¹². Використання педагогічно-моделюючих технології, технології життєвого проектування і саморозвитку, технологію кооперованого навчання, модульно-тьюторської технології, проблемно-пошукової технології, технології особистісного зростання, життєтворчості, супроводу морального і духовного саморозвитку особистості, сприяє формування у педагога стійкої здатності до самостійного вибору, самовдосконалення, самореалізації в мінливих соціокультурних умовах.

Акмеологічний підхід в педагогічній освіті у контексті парадигми «освіта протягом життя»

Сучасний розвиток педагогічної освіти неможливий без здатності педагога, вчителя вчитися протягом життя та досягати акме-вершин професійного і особистісного розвитку. Якісна освіта має формувати потребу в постійному саморозвитку особистості крізь призму формальної, неформальної та інформальної освіти. Застосування акмеологічного підходу у єдності означених видів освіти дозволяє перевести її з режиму функціонування у режим розвитку, що досягається через трансформація розуміння освіти від народження і протягом життя. Це забезпечує зміна ролі людини в сучасному світі, бачення ідеалу освіченості людини і висунення нових вимог до якості людського капіталу відповідно до культурно-духовними, суспільно-економічними і технологічними трансформаціями, а також численні виклики глобального, європейського, національного, регіонального та місцевого рівнів¹³.

У Меморандумі безперервної освіти Європейського Союзу (2000) підкреслено, що до сих пір при формуванні політики в галузі освіти враховувалося лише формальну освіту, а іншим двом категоріям не приділялося практично ніякої уваги. Континуум безперервної освіти робить неформальне і інформальне освіту рівноправними об'єктами процесу навчання.

Відповідно ефективність розвитку педагогічної освіти України у контексті акмеологічного підходу стає можливим за умови взаємозв'язку

---

¹² Дубасенюк О.А. Фундаментальна акмеологія: засади вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів // Акмеологія в Україні: наук. вид. – 2010. – № 1. – С. 18-25.

¹³ Про затвердження Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 14 серпня 2013 р. № 1176 / Україна. Міністерство освіти і науки // Вища школа. – 2013. – № 9. – С. 103-113.

і взаємодоповнюваності формальної, неформальної та інформальної освіти. Формальна освіта (формальну освіту) забезпечує вчителям, педагогам зміна освітнього рівня і підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти, навчальних закладах і установах освіти відповідно до визначених освітньо-професійними програмами і терміном навчання, заходами державної атестації, що підтверджується отриманням відповідних документів про освіту.

З огляду на потребу вчителів у навчанні протягом усього життя актуальними і визнаними стають знання, вміння і навички, отримані в системі неформальної освіти (неформальна освіта) як організованої систематичної освітньої діяльності, що проводиться за межами формальної педагогічної системи, яке забезпечує умови для самореалізації кожного фахівця, його педагогічного вдосконалення по основі надання широких можливостей у виборі напрямку і форм освітньої діяльності в професійній сфері. Досвід високорозвинених зарубіжних країн (Великобританія, Австралія) доводить, що знання, отримані на неформальних курсах, тренінгах, майстер-класах, семінарах, визнаються як частина формальної освіти і в системі вищої освіти зараховуються в кредитних модулях.

Інформальна освіта (неформальна освіта) здійснюється за межами стандартної освітнього середовища, є індивідуальною пізнавальною діяльністю вчителя, супроводжує педагога в повсякденному житті. Прояв фахівцем власної активності в навколишньому культурно-освітньому середовищі (спілкування, читання, відвідування установ мистецтва та культури, здійснення подорожей і т.д.) забезпечує перетворення освітніх потенціалів суспільства в дієві фактори власного індивідуального і професійного розвитку. У цьому сенсі важливою є думка німецького педагога А. Дістервега про те, що «учитель лише до того часу здатний по-справжньому виховувати і утворювати, поки сам працює над своїм власним вихованням і освітою»¹⁴. Одночасно інформальна освіта забезпечує умови для пошуку особистісної самоідентичності (прояв особистісного начала, визначення свого місця в навколишньому світі на основі фундаментальних моральних, духовних цінностей), професійної самоідентичності (усвідомлення «Я» - концепції, професійного становлення і розвитку) і культурної самоідентичності (усвідомлення себе як суб'єкта культури і носія культурних традицій, ототожнення себе з видатними досягненнями національної культури), що обумовлює формування стійкості фахівців в мінливому світі.

---

¹⁴ Дістервег А. Руководство к образованию немецких учителей / А. Дістервег // Хрестоматія з зарубіжної педагогіки. – М., 1981 – С. 353-416.

Пріоритетні вектори розвитку педагогічної освіти в Україні у вимірах акмеологічного підходу

Отже, провідними регуляторами розвитку педагогічної освіти в Україні у контексті акмеологічного підходу є:

- визнання педагогічної освіти як сфери забезпечення людським капіталом - педагогами, які повинні мати високий рівень реалізації професійної діяльності, свідомо змінювати і розвивати себе, здійснювати індивідуальний творчий внесок у професію, стимулювати в суспільстві інтерес до результатів своєї праці;
- усвідомлення пріоритетності акмеологічного підходу в педагогічній освіті як базисної методологічної основи, яка забезпечує прогностичність, постійний рух за висхідною траєкторією розвитку педагога, розуміння його ролі у сучасному світі відповідно до культурно-духовних, суспільно-економічних і технологічних трансформацій;
- безперервний професійний акмеологічний розвиток вчителів, педагогів у рамках формальної, неформальної та інформальної освіти забезпечить цілісну підготовку акмепрофесіонала з інноваційним мисленням, характеризується накопиченням нового знання у вигляді інновацій, під якими необхідно розуміти об'єктивне нове, що утворюється у процесі синтезу знань з різних сфер.

Бібліографія

1. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста: монография / Н.В. Кузьмина, С.Д. Пожарский, Л.Е. Паутова. - Санкт-Петербург-Коломна-Рязань, 2008. - 376 с.
2. Ананьев Б.Г. Людина як предмет пізнання / Б.Г. Ананьев - СПб.: Питер, 2001. - 288 с.
3. Бодалев А.А. Вершина в розвитку взрослого человека: характеристики и условия достижения. - МЛ: Флинта-наука, 1998. - С. 44.
4. Вітвицька С.С. Акмеологічний підхід до педагогічної підготовки магістрів освіти // Інтелектуальна та творча обдарованість: спільне та відмінне: матеріали круглого столу 23 січня 2012 р. м. Київ. - К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2012.-С. 114-119.
5. Вступ. Акмеологічна концепція професійного розвитку педагога / Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. - С. 5-10; 11-57.
6. Гончаренко СУ. Український педагогічний словник. Видання друге, доп. й випр. / Семен Устимович Гончаренко. - Рівне: Волинські береги, 2011. - 552 с.
7. Данилова Г.С. Вершини професіоналізму педагога як акмеологічний синтез триади його компонентів // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. - Рівне, 2007. - Т. 3. - С. 57-62.

8. Данилова Г.С. Творчість як феномен акмеологічного самовдосконалення професіоналізму викладача ВНЗ / Галина Степанівна Данилова // Проблеми освіти: наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. - К., 2010. - Вип. 63. - Ч. 1. - С. 82-90.
9. Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей / А. Дистервег // Хрестоматія з зарубіжної педагогіки. - М., 1981. - С. 353-416.
10. Дубасенюк О.А. Фундаментальна акмеологія: засади вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів // Акмеологія в Україні: наук. вид. - 2010. - № 1. - С. 18-25.
11. Зязюн І.А. Неперервна освіта як основа соціального поступу: зб. наук, пр.: у 2-х ч. / [за ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало]. - Київ 2001, Ч. 1., с. 15-23.
12. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. - М.: Знание, 1996. - 312 с.
13. Про затвердження Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 14 серпня 2013 р. № 1176 / Україна. Міністерство освіти і науки // Вища школа. - 2013. - № 9. - С. 103-113.
14. Федоришин В.І. Акмеологічний розвиток майбутнього вчителя музики в творчому навчальному колективі: теорія та практика: монографія / Василь Ілліч Федоришин. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. - 410 с.

Ключові слова: акмеологічний підхід, педагогічна освіта, професіоналізм, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта.

У статті узагальнено домінуючі положення акмеологічного підходу в педагогічній освіті України. Обґрунтовано акмеологічну структуру професіоналізму педагогів через органічне поєднання професіоналізму особистості і професіоналізму діяльності, що зумовлює його становлення як акмепрофесіонала, здатного до саморозвитку, самореалізації, трансцендентного виходу на якісно новий рівень діяльності. Акцентовано увагу на тому, що ефективність розвитку педагогічної освіти України у вимірах акмеологічного підходу уможливується за умови взаємозв'язку та взаємодоповнюваності формальної, неформальної та інформальної освіти, що забезпечить підготовку акмепрофесіонала з інноваційним мисленням, здатного породжувати нові знання, бути унікальним джерелом продуктивної суспільної діяльності. Окреслено пріоритетні вектори розвитку педагогічної освіти в Україні у вимірах акмеологічного підходу.

Acmeological approach to teacher education in Ukraine

Keywords: acmeological approach, pedagogical education, professionalism, formal education, informal education, non-formal education.

This article summarizes the dominant position of acmeological approach in pedagogical education in Ukraine. The structure of acmeological teacher professionalism is grounded through combination of personality professionalism and professionalism

Галина Сотська

---

of activity, which leads to real acme-professional individuality that is capable of self-development, self-realization, transcendent entering to a new level of activity. It is highlighted that the effectiveness of pedagogical education in Ukraine on a basis of acmeological approach is made possible under the condition of the relationship cooperation of formal, non-formal and informal education, which provide acme-professional individuality training with innovative thinking that can generate new knowledge, be a unique source of productive social activities. The priority vectors of pedagogical education development in Ukraine in dimension of acmeological approach have been outlined.

Podejscie akmcologiczne do ksztalcenia nauczycieli na Ukrainie